

UCHWAŁA Z DNIA 30 WRZEŚNIA 2003 R.

I KZP 19/03

W wypadkach określonych w art. 66 § 3 k.k. pojednać się ze sprawcą może – w razie śmierci pokrzywdzonego – osoba najbliższa.

Przewodniczący: sędzia SN F. Tarnowski (sprawozdawca).

Sędziowie SN: R. Sądej, J. Skwierawski.

Zastępca Prokuratora Generalnego: R. A. Stefański.

Sąd Najwyższy w sprawie Piotra C., po rozpoznaniu przekazanego na podstawie art. 441 § 1 k.p.k. przez Sąd Okręgowy w K., postanowieniem z dnia 23 stycznia 2003 r., zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy:

„1. Czy wynikający z treści przepisu art. 66 § 3 k.k. materialnoprawny warunek pojednania się pokrzywdzonego ze sprawcą jest spełniony również wtedy, gdy w przypadku nieżyjącego pokrzywdzonego pojednanie takie nastąpiło między jego żoną, która jako osoba najbliższa wykonywała jego prawa, a sprawcą zdarzenia,

a w razie udzielenia odpowiedzi twierdzącej:

2. czy warunek pojednania w sytuacji, o której mowa w pkt 1 będzie spełniony także wtedy, gdy nastąpi ono pomiędzy sprawcą zdarzenia a jedną spośród osób najbliższych pokrzywdzonemu wymienionych w przepisie art. 115 § 11 k.k.?”

u c h w a l i ł   udzielić odpowiedzi   j a k   w y ż e j.

UZASADNIENIE

Zagadnienie prawne wymagające zasadniczej wykładni ustawy wyłoniło się na tle następującego stanu faktycznego.

Sąd Rejonowy w B., wyrokiem z dnia 15 maja 2002 r., na podstawie art. 66 § 1 i § 3 k.k. oraz art. 67 § 1 i § 3 k.k. warunkowo umorzył postępowanie karne na okres próby jednego roku, z obowiązkiem uiszczenia świadczenia pieniężnego w wysokości 1000 zł na rzecz Uzdrowiska Busko – Solec, Fundacji na rzecz Szpitala „Górka”, wobec Piotra C., oskarżonego o popełnienie czynu określonego w art. 220 § 1 k.k. i art. 155 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. Sąd ten uznał za spełniające warunki pojednania się ze sprawcą w rozumieniu art. 66 § 3 k.k., oświadczenie małżonki, zmarłego pokrzywdzonego, złożone na rozprawie, iż pogodziła się z oskarżonym.

Powyższy wyrok zaskarżył prokurator zarzucając obrazę prawa materialnego, to jest art. 66 § 1 k.k., wynikającą z błędnego przekonania, iż wina oskarżonego oraz stopień społecznej szkodliwości przypisanego mu czynu nie są znaczne. W konkluzji zaś wniósł o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

W trakcie kontroli odwoławczej zaskarżonego wyroku, a w jej ramach prawidłowości zastosowania przez Sąd Rejonowy przepisów prawa materialnego, Sąd Okręgowy w K. powziął wątpliwość wyrażoną w przedstawionym w trybie art. 441 § 1 k.p.k. zagadnieniu prawnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Jedną z przesłanek warunkowego umorzenia postępowania związanych z czynem zarzuconym oskarżonemu jest zagrożenie karą, która – zgodnie z brzmieniem art. 66 § 2 k.k. – nie może przekraczać 3 lat pozbawienia wolności. Wyjątkowo ustawodawca dopuścił w przepisie art. 66 § 3 k.k. możliwość stosowania instytucji warunkowego umorzenia postępowania

nia również do sprawcy przestępstwa zagrożonego karą nie przekraczającą 5 lat pozbawienia wolności. Muszą być wówczas spełnione przesłanki, o których mowa w § 3 art. 66 k.k., niezależnie od ogólnych przesłanek stosowania tej instytucji określonych w § 1 art. 66 k.k. A mianowicie chodzi tu o wypadki, gdy pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą, sprawca naprawił szkodę lub pokrzywdzony i sprawca uzgodnili sposób naprawienia szkody.

Wykładnia językowa art. 66 § 3 k.k. prowadzi do konkluzji, że w przepisie tym są przewidziane trzy niezależne sytuacje, z których musi wystąpić co najmniej jedna, aby można było zastosować ów przepis. Podobny pogląd jest prezentowany w doktrynie prawa karnego (por. B. Kunicka – Michalska w: E. Bieńkowska, B. Kunicka – Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska: Kodeks karny, część ogólna. Komentarz, Warszawa 1999, s. 1041 – 1047; A. Zoll w: K. Buchała, A. Zoll: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do KK t. 1, Kraków 1998, s. 481 – 488; E. Bieńkowska: Mediacja w polskim prawie karnym. Charakterystyka regulacji prawnej, Prz. PK 1998, z. 18, s. 22 – 26).

W art. 66 § 3 k.k. ustawodawca posługuje się pojęciem pokrzywdzonego, jakkolwiek w przepisie art. 115 k.k. nie definiuje tego pojęcia dla potrzeb Kodeksu karnego. Należy więc przyjąć, iż pojęcie to powinno być rozumiane w takim samym znaczeniu, jakie nadano mu w Kodeksie postępowania karnego.

Art. 49 § 1 k.p.k. stanowi, że pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Stosownie zaś do treści § 2 art. 49 k.p.k. pokrzywdzonym może być także instytucja państwowa, samorządowa lub społeczna, a według § 3 art. 49 k.p.k. za pokrzywdzonego uważa się zakład ubezpieczeń w zakresie, w jakim pokrył szkodę lub jest zobowiązany do jej pokrycia.

Sformułowanie ujęte w art. 66 § 3 k.k. „pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą” rozumieć należy, iż dotyczy ono wyłącznie pokrzywdzonego *sensu stricto*, a nie osoby lub jednostki organizacyjnej, którą „uważa się” za pokrzywdzonego. Pojednanie się pokrzywdzonego ze sprawcą stanowi bowiem wynik porozumienia się bądź mediacji, połączony z reguły z uzgodnieniem dotyczącym naprawienia szkody lub innego zadośćuczynienia.

Za takim rozumieniem pojęcia pokrzywdzonego przemawia również stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w uchwale z dnia 15 września 1999 r. I KZP 26/99, w której stwierdza się, że: „krąg pokrzywdzonych w rozumieniu art. 49 § 1 k.p.k. ograniczony jest zespołem znamion czynu będącego przedmiotem postępowania oraz czynów współukaranych” (OSNKW 1999, z. 11-12, poz. 69). Sąd Najwyższy opowiedział się w ten sposób za przyjęciem definicji materialnej, a nie czysto procesowej pokrzywdzonego, co oznacza, że ustaleń czy dana osoba fizyczna lub prawna jest w rzeczywistości pokrzywdzoną wskutek przestępstwa, należy dokonywać w kontekście uregulowań zawartych w przepisach prawa materialnego. Dlatego na uwadze trzeba mieć przede wszystkim dobro prawne zaatakowane przez konkretne przestępstwo, gdyż posiadać status pokrzywdzonego znaczy to samo, co znajdować się w określonym stanie, faktycznym i zarazem prawnym, polegającym na tym, że dobro prawne danej osoby (podmiotu) zostało przestępstwem naruszone lub zagrożone. Jest to więc stan obiektywny i do tego, by zostać pokrzywdzonym nie potrzeba żadnej decyzji organu procesowego (por. W. Daszkiewicz: Pokrzywdzony przestępstwem, w: Nowa Kodyfikacja Karna, Kodeks postępowania karnego. Krótkie komentarze, zeszyt 14, Warszawa 1998, s. 148 – 155; T. Grzegorzczak, J. Tylman: Polskie postępowanie karne, Warszawa 1998, s. 260 – 262; K. Marszał: Proces karny. Wydanie IV, Katowice 1997, s. 143 – 145).

Przechodząc do problematyki eksponowanej w zagadnieniu prawnym, w pierwszej kolejności rozważenia wymaga kwestia czy małżonek zmarłego pokrzywdzonego (lub inna osoba najbliższa) jest uprawniony do pojednania się ze sprawcą przestępstwa. Według Sądu Okręgowego takie uprawnienie przysługuje wyłącznie temu pokrzywdzonemu, którego dobro zostało bezpośrednio naruszone w wyniku przestępstwa. A w konsekwencji, w razie śmierci pokrzywdzonego materialnoprawny warunek w postaci pojednania się ze sprawcą, niezbędny do wydania orzeczenia w trybie art. 66 § 1 i § 3 k.k. o warunkowym umorzeniu postępowania, nie byłby spełniony.

Takie wnioskowanie jest nieuprawnione i to z kilku powodów.

Zgodnie z treścią art. 52 § 1 k.p.k. w razie śmierci pokrzywdzonego prawa, które by mu przysługiwały, mogą wykonywać osoby najbliższe, a w wypadku ich braku lub nieujawnienia – prokurator, działając z urzędu. Zbiorcze określenie „osób najbliższych” zawiera przepis art. 115 § 11 k.k., stanowiąc, że są to: małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu. Osoby najbliższe realizują prawa zmarłego pokrzywdzonego, są to bowiem prawa pochodne, mające swe źródło w prawach przysługujących pokrzywdzonemu.

W literaturze przyjmuje się, że występują wówczas bądź jako strona zastępcza bądź też jako strona nowa. Stroną zastępczą staje się ten podmiot, który przejmuje prawa zmarłego, zanim ten ostatni stał się stroną, natomiast stroną nową jest taki podmiot, który wstępuje do wytoczonego procesu już po śmierci strony i realizuje jej prawa.

Przepis art. 52 k.p.k. dotyczy w istocie strony nowej, jako że sytuację osób najbliższych w razie śmierci pokrzywdzonego, będącego już określoną stroną postępowania sądowego, normują odrębne przepisy, to jest art.

58 k.p.k. – odnośnie oskarżyciela posiłkowego, art. 61 k.p.k. – oskarżyciela prywatnego i art. 63 k.p.k. – co do powoda cywilnego. Stroną nową może być każda osoba będąca najbliższą dla zmarłego pokrzywdzonego, przy czym wstąpienie choć jednej osoby w prawa zmarłego eliminuje uprawnienia pozostałych, ze względu na funkcjonowanie zasady *ne bis in idem*. W praktyce mogą występować wówczas różne sytuacje, wymagające kontroli sądu orzekającego, a nawet mogące mieć wpływ na podjęcie decyzji o warunkowym umorzeniu postępowania. Przykładowo, taka sytuacja może mieć miejsce, jeśli wolę pojednania ze sprawcą zgłosi jedna z osób najbliższych, z którą łączy sprawcę określone uzależnienia. Eliminowanie owych uprawnień nie dotyczy jednak dochodzenia roszczeń majątkowych wynikających z przestępstwa, które są wyłącznie własnymi roszczeniami najbliższych, w zakresie jakie im przysługują, a nie takim, jakie przysługiwałyby zmarłemu (por. W. Daszkiewicz: Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne, t. II, Bydgoszcz 2000, s. 245, 246 oraz Pojednanie, ugoda i mediacja w procesie karnym (zagadnienia procesowe), w: Nowa Kodyfikacja Karna, Kodeks postępowania karnego. Krótkie komentarze, zeszyt 8, Warszawa 1998, s. 89; T. Grzegorzczak: Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Kraków 2003, s. 217 – 219; A. Górecka – Żołyńska: Ochrona praw autorskich i praw pokrewnych w polskim procesie karnym, Toruń 2002, s. 93 – 95).

W świetle wyżej przytoczonych wywodów uprawnione jest więc stwierdzenie, że jeśli pokrzywdzony mógł pojednać się z oskarżonym, również i osoba najbliższa, która weszła w jego prawa, może uczynić to samo.

Treść niniejszej uchwały rozstrzyga wątpliwości przedstawione w obu pytaniach zagadnienia prawnego.